

გვანცა კოკლატაძე

სამცხე-ჯავახეთის საათაბაგო
XIX საუკუნის პირველ ნახევარში
ნაწილი I

წინა ხელისუფლების განცხადებანი იმის თაობაზე, რომ საქართველოს ისტორია 2004 წლიდან იწყებოდა, ისეთი ცხადი ტყუილი იყო, რომ თავიდან მხოლოდ ირონიულ ღიმილს იწვევდა. ამგვარ არასერიოზულ განცხადებებს მას მხოლოდ ბაქიაობა-კვეხნაში ვუთვლიდით, ვერც იმ საშიშროებას ვხედავდით, რომელიც მათ უკან იმალებოდა. სინამდვილეში ამგვარი და სხვა ამგვარი განცხადებანი ხშირ-ხშირად, „დათა თუთაშხიას“ ცბიერი და ვერაგი ჰერსონაჟის, არქიფო სეთურისა არ იყოს, იმ იმედით კეთდებოდა, რომ ხალხს ეფიქრა, ასეთ ცხად სიცრუეს როგორ გვეტყვის ჩვენი არჩეული ხელისუფლება, ეტყობა, მართლაც რაღაცაშია საქმეო.

თუ წინა თაობებს მაინც შეიძლებოდა შერჩენოდა ხსოვნა ქართველი ერის ამ სამყაროში უხსოვარი დროიდან არსებობისა და მისი ტრაგიკულად დიდებული ისტორიისა, იმის უზრუნველსაყოფად, რომ მომავალ თაობებს საკუთარი სამშობლოს არსებობის ათვლა 21-ე საუკუნიდან დაეწყოთ, ე. წ. განათლების რეფორმის შედეგად, სასკოლო სწავლება სრულიად მოიშალა. დღეს ჩვენს სკოლადამთავრებულებს ზერელე, ინფორმაციული ცოდნაც კი არ აქვთ არც საქართველოს ისტორიაში, არც მშობლიურ ლიტერატურასა და არც მეცნიერების სხვა დარგებში. სამწუხაროდ, მას ჩვენ ვხვდებით, ე. წ. ძველი თაობები, რომელთაც საშუალო სკოლაში განათლების საფუძვლები მართლაც შევიძინეთ, თორემ ახალგაზრდობა იმასაც კი ვერ ხვდება, რომ მას ჭეშმარიტი განათლების მიღების უფლება წაართვეს.

სადაო არაა, რომ ერის ძლიერებას მეცნიერების ყველა დარგში

საფუძვლიანად ცოდნამიღებული თაობები განაპირობებენ, მაგრამ მის არსებობას ყველაზე დიდ საფრთხეს მაინც საკუთარი ისტორიისა და კულტურის დავიწყება ქმნის.

წმ. ილია მართლის შეგონება იმის თაობაზე, რომ „ერის დაცემა და გაათახსირება მაშინ იწყება, როცა ერი, თავის საუბედუროდ, თავის ისტორიას ივიწყებს... ერთად სახსენებელი არ არის იგი, რომელსაც ღმერთი გასწყრომია და თავისი ისტორია არ ახსოვს“ (თხზ. ტ. IV, თბ., 1955, გვ. 179), ჩვენზე უკეთ ჩვენმა მტრებმა გამოიყენეს და დედამიწაზე ქართველი ერის სახსენებლის გასაქრობად სწორედ ამ, ერთი შეხედვით მშვიდობიან, მაგრამ ყველაზე ვერაგულ ხერხს იყენებენ და მიზანსაც აუცილებლად მიაღწევენ, თუ გონს დროზე არ მოვეგეთ და თავის გადარჩენის გზები და საშუალებანი არ გამოვძებნეთ.

ისევე ილია ჭავჭავაძეს მოვუსმინოთ: „ისტორია იმითია დიდი, რომ გვაჩვენებს ჩვენ წინაპართა ცთომილებას, მასთანვე გვასწავლის ჭკვასა, როგორ უნდა მოვიქცეთ. წინა-კაცსა უკან მომდევარი იმ-ისტოვის უყურებს, რომ, ვინიცობაა, წინამ ფეხი წამოკრას და ყირაზე გადაიაროს, უკანამ ნახოს და იმ გზას შორს მოუაროს“ (ტ. III, გვ. 12). მაშასადამე, ისტორიის არცოდნით მტერს ჩვენზე გამარჯვების მოპოვებას იმითაც გავუადვილებთ, რომ წინაპართა შეცდომებზე კი არ ვისწავლით, არამედ პირიქით, ისე ადვილად და გაუაზრებლად გავიმეორებთ, რომ არც დავფიქრდებით, საკუთარ არსებობას რა საფრთხეში ვაგდებთ.

ჯერ კიდევ წმ. ილია მართალმა უწოდა „ოსმალოს საქართველო“ ისტორიულ მესხეთს, რომელიც დანარჩენ საქართველოს თურქეთმა მე-17 საუკუნეში მოგლიჯა. ჩვენმა ქვეყანამ დაკარგა მხარე, რომელიც „მედგრად იბრძოდა ჩვენთვის სარწმუნოების, განათლების, ერთ-მთავრობის დადგენისათვის და მათდა და ჩვენდა სასახელოდ ძლევეთაც მოსილ იქმნა“ (ტ. IV, გვ. 10). და დაკარგა რა მიზეზით? ეს მიზეზი უწინარესად საკუთარ თავში უნდა ვეძიოთ: ესაა დაუოკებელი სურვილი საკუთარი პატივისა და დიდების მოხვეჭისა, რომლისკენაც გზა აუცილებლად საქვეყნო ინტერესების ღალატზე გადის.

„სამი საუნჯის“ ეგიდით მოწყობილმა ექსპედიციებმა სამცხე-ჯავახეთში — ისტორიული მესხეთის იმ ნაწილში, რომელიც მე-19 საუკუნეში რუსეთ-თურქეთის ორი ომის შედეგად სამშობლოს დაუბრუნდა, ერთხელ კიდევ მწვავედ გვაგრძნობინა, რომ ჩვენი ისტორიის არა თუ დავიწყება, არამედ ერთმანეთისათვის მუდმივად

შეხსენება გვმართებს, რათა სიფხიზლე არ დაგვკარგოთ და ოცნება არ ავუხდინოთ ისტორიის ასპარეზიდან ჩვენი გაქრობის მოსურნეებს, რომელნიც ცდილობენ, პოლიტიკაზე გაუთავებელი ლაყობისა, უაზრო შოუებისა თუ პრიმიტიული სერიალების საყურებლად ტელეეკრანებთან მიგვაჯაჭვონ, რათა ცხოვრების დიდი ნაწილი მათ სმენასა და ყურებაში ისე გავლიოთ, რომ კარს მომდგარ საფრთხეთა გასააზრებლად და მათ წინააღმდეგ საბრძოლველად აღარც დრო გვქონდეს და აღარც ძალა შეგვწევდეს.

სამხრეთ საქართველოში მოგზაურობისას მუდმივად განსენდება სიტყვები: დიდებული მესხეთი და ღალატი, ამპარტავენობის საზარელი შედეგი.

1453 წელს, როცა თურქებმა არა მხოლოდ ბიზანტიის, არამედ მთელი მართლმადიდებლური სამყაროს ათასწლოვანი დედაქალაქი კონსტანტინეპოლი აიღეს, სამეფო-სამთავროებად დაშლილი საქართველოს მეფე-მთავრები ერთმანეთზე უპირატესობის მოპოვების სურვილით ისე იყვნენ გატაცებულნი, რომ არა თუ კონსტანტინეპოლის დაცემა და მისი ქრისტიანული მოსახლეობის ენით უთქმელი სისასტიკით ამოჟლეტა განუცდიათ ისე, როგორც ეს ქრისტიანებს მოეთხოვებოდა, არამედ ის საფრთხეც კი ვერ გაუთვალისწინებიათ, რომელიც შეიძლებოდა ამ ფაქტს პირადად მათი სამეფო-სამთავროებისათვის მოჰყოლოდა: ბიზანტიის განადგურება და მცირე აზიაში ოსმალების გაბატონება საქართველოს ხომ „მაჰმადიანთა საბრძანებლის რკალს არტყამდა“. „...ამიტომ, — წერს ივანე ჯავახიშვილი, — სწორედ განმაცვიფრებელია, რომ ქართულ საისტორიო წყაროებში კონსტანტინეპოლის აღების შესახებ ასეთი მცირე და მხოლოდ მშრალი მატყანესებური ცნობები მოიპოვება“ (თხზ. ტ. III, თბ., 1982, გვ. 290).

პირველობისათვის ერთმანეთთან ბრძოლით გართული ქართველი მმართველები, 1459 წელს რომის პაპის მოწოდებამ, ევროპელ ჯვაროსნებთან ერთად გაელაშქრათ თურქების წინააღმდეგ კონსტანტინეპოლის გამოსახსნელად, მცირე ხნით ერთმანეთთან გააერთიანა. გამოდგა, რომ გიორგი მეფეს თურქების წინააღმდეგ ორმოციათასი კაცის გამოყვანა შეეძლო, მესხეთის მმართველს — ყუარყუარე ათაბაგს — 20.000 ცხენოსანის; სამეგრელოს მთავარსაც აღუთქვამს, რომ ამ ბრძოლაში მთელ თავის სამხედრო ძალას ჩააბამდა. ითვალისწინებდნენ რა თურქებთან ბრძოლის სირთულეებს, ქართველმა დიპლომატებმა მოკავშირეობა მცირე აზიაში ჯერ ქრისტიან მეზო-

ბლებს — ტრაპიზონის მეფესა და მცირე სომხეთის პატრონს შეს-
თავაზეს, ხოლო შემდეგ სპარსეთის მეფე უზუნ-ჰასანი, რომელსაც
ოსმალები ჭირის დღესავით სძულდა, ბრძოლაში მონაწილეობაზე
დაითანხმეს.

ქართველთა გაცხოველებულ მზადებას მომავალი ბრძოლისათ-
ვის დასავლეთმა სრული გულგრილობითა და, რაც მთავარია, უმო-
ქმედობით უპასუხა. რომში ჩასული ქართველი მეფე-მთავრებისა და
მათი მოკავშირეების ელჩებთან პაპმა თავი იმით იმართლა, რომ
დასავლეთის ქვეყნები მის მოწოდებას თურქების წინააღმდეგ ჯვა-
როსნული ომის მოწყობის შესახებ ღუმილით შეხვდნენ და ისინი
საქმის გასარკვევად საფრანგეთის მეფესა და ბურგუნდიის მთავარ-
თან გააგზავნა. ელჩები მართლაც ჩავიდნენ საფრანგეთშიც და ბურ-
გუნდიაშიც და დასავლეთის სხვა მთავრებსაც მიაკითხეს, მაგრამ
უშედეგოდ.

დასავლეთში არც თურქების ხელში ჩავარდნილი კონსტანტინე-
პოლის ბედი აღელვებდათ და არც, საერთოდ, აღმოსავლეთის ქრის-
ტიანებისა, რომელთაც მცირე აზიაში თურქების გაბატონება უდიდეს
საფრთხეს უქმნიდა. დასავლეთის გულგრილობა რა სახსენებელია
იმ უგუნურებასთან, რომელიც საქართველოს მმართველმა წრეებმა
კარს მომდგარი საფრთხისა და საკუთარი მომავლის წინაშე გამოი-
ჩინეს. თავი რომ დავანებოთ იმას, რომ მცირეაზიელ მოკავშირეებთან
ერთად უკვე ისეთი მრავალრიცხოვანი ჯარი იყრიდა თავს, რომ ოს-
მალთა წინააღმდეგ გალაშქრება დასავლეთის დახმარების გარეშეც
შეეძლოთ, გეგმის ჩაშლისთანავე ერთმანეთთან მტრობა გაიხსენეს
და ერთმანეთის (და არა თურქთა) წინააღმდეგ დაუნდობელი ბრძოლა
გააჩაღეს.

განდიდების ჟინმა მესხეთის მმართველ ყვარყვარე ათაბაგს
გონება ისე დაუბნელა, რომ მშობლიური ეკლესიის წინააღმდეგაც
აამხედრა. ქვეყნის ერთიანობის ღალატის გზაზე შემდგარი, სამ-
წუხაროდ, მიზნის მისაღწევად, ისეთი უმძიმესი ცოდვის ჩადენასაც
კი არ მოერიდა, როგორც ეკლესიის მთლიანობის დაშლა-დაყო-
ფაა და თავისი სამფლობელოს — მესხეთის საკათალიკოსო საყ-
დრისგან ჩამოშორებისათვის დიდად „იღვაწა“. საათაბაგოსათვის
სრული დამოუკიდებლობის მოპოვება მან ამ ვერაგული ხერხით
გადაწყვიტა. გეგმის ბოლომდე განსახორციელებლად ყვარყვარემ
მაწვევრელი ეპისკოპოსის უფლებათა გაფართოება განიზრახა, ისე
რომ, ამიერიდან მესხეთის საეპისკოპოსოები არა „ქართლისა კათა-

ლიკოსსა და ყოვლისა საქართველოდსა პატრიარქის“ პატრონობის ქვეშ ყოფილიყვნენ, არამედ აწყურის ეპისკოპოსისა. ეპისკოპოსებად და არქიმანდრიტებად შერჩეულ პირთა ხელთდასხმაც ამიერიდან აწყურში უნდა შესრულებულიყო და არა მცხეთაში. და კიდევ ერთი: ხელთდასხმელ პირთა შერჩევის უფლება ყვარყვარეს სასულიერო პირებისათვის წაურთმეგია და თვითონ მიუთვისებია, რათა მომავალი ეპისკოპოსები მისი უგუნური პოლიტიკის მხარდამჭერნი და გამტარებელნი ყოფილიყვნენ.

მართალია, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის დავითის ბრძნული მოქმედებით, რომელიც არა მხოლოდ სამშობლოს სიყვარულით, არამედ საეკლესიო კანონებითაც იყო განმტკიცებული, ყვარყვარე ათაბაგმა წადილი ვერ აისრულა, მაგრამ მამის ოცნების განხორციელება მისმა მემკვიდრემ მზეჭაბუკმა შეძლო. მიზნის მისაღწევად მან მესხეთში საკალმასოდ ჩამოსული ანტიოქიის პატრიარქი დოროთეოსი გამოიყენა, რომელიც ქვეყნის მთლიანობის აღსადგენად მებრძოლი ქართლის მეფის, კათოლიკოს-პატრიარქისა და თვით ხალხის „უსჯულოებაში“ დაარწმუნა. შედეგად პატრიარქმა ზემოხსენებული „უსჯულოებისადმი“ რისხვა გამოხატა, ხოლო თავად მზეჭაბუკს ღმრთის მიერ განმტკიცებული და განძლიერებული დიდი მეფე და ყოვლისა აღმოსავლეთისა ხელმწიფე უწოდა. ასე რომ, მზეჭაბუკ ათაბაგმა მესხეთის დედაეკლესიისაგან სარწმუნოების მოწყვეტითა და იქაურ ეკლესია-მონასტრებში საქართველოს კათოლიკოსისა და მეფის ხსენების ამოკვეთით მოახერხა, რომ „საქართველოს მთლიანობის ეს გარეგნული, სიმბოლური გამოხატულებაც გამქრალიყო და მცხეთის საყდართან დამოკიდებულება მოსპობილიყო“ (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, თბ., 1967, გვ. 167).

მიზანი მიღწეულ იქნა: მესხეთის სასულიერო პირებს ეპისკოპოსებად ხელთდასხმისათვის მცხეთაში წასვლა და მეფე-კათალიკოსის ერთგულების აღთქმის დადება აღარ სჭირდებოდათ. მესხეთმა თვითმწყობის უფლება მიიღო, მაგრამ შედეგი ამ უგუნური მიზნის მიღწევისა თვით მესხეთისათვის ბევრად უფრო ტრაგიკული გამოდგა, ვიდრე დანარჩენი საქართველოსათვის.

ბოროტება წინ ვერ იხედება და მომავალს ვერ ჭვრეტს, იგი მხოლოდ ხანმოკლე გამარჯვებით ზეიმობს. ვერც სამცხე-საათაბაგოს მმართველებმა გაიხედეს წინ და ვერ განჭვრიტეს, რა განსაცდელს უმზადებდა ქართველ ერს მრავალრიცხოვანი და ძლიერი მტერი ოს-

მესხეთი, ოქროს ციხე

მალეთის სახით, რომელიც მეზობლად გაუხდა „ერთმორწმუნე, მეგობრულად განწყობილი ბიზანტიისა და ტრაპიზონის სახელმწიფოების მაგიერ“ (იქვე, გვ. 56). მართალია, როგორც ჩანს, თვითონ მზეჭაბუკს პიროვნულად ეს განსაცდელი არ აშინებდა, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ ამტკიცებდა „დედის მუცლით ჩემითგან“ ღმრთისმშობლისადმი „მოლტოლვილი“ ვიყავიო, მაინც ქართლის მეფის მორჩილებას ოსმალთა მორჩილება ამჯობინა, როგორც ამას ვახუშტი ბატონიშვილი მოწმობს: „მზეჭაბუკ დაეზავა ოსმალთა მორჩილების პირსა ზედა“-ო, მაგრამ საკუთარ ხალხს რას ერჩოდა? თუმცა ხალხი

რა სახსენებელია იმათთვის, რომელთაც სარწმუნოების ღალატიც კი არ უჭირთ ამაო და კვამლივით წარმავალი ამქვეყნიური ღიღების მოსახვეჭად. თუმცა ისიც საკითხავია, მართლა აიცილა თუ არა განსაცდელი სამშობლოს ღალატითა და ოსმალთა მორჩილებით ათაბაგმა თუ, პირიქით, თავი მარადიული განსაცდელისათვის გასწირა? სანამ ამ ცისქვეშეთში ზნეობრივი ღირებულებები იარსებებენ, მასზე ზომ ვერავენ იტყვის: „აქაც კარგი კაცი იყო, იქ ნათელი დაადგესა“.

მე-16 საუკუნის შუა ხანებში ევროპის ქვეყნების დაპყრობით გართულმა ოსმალებმა მეზობელი საქართველოსთვისაც მოიცალეს. რა თქმა უნდა, თურქების ამიერკავკასიაში გაბატონების ღიღმპყრობელურ ზრახვებს უწინარესად სამხრეთ საქართველო, სამცხე-საათაბაგო შეეწირა. ამ ზრახვათა განხორციელების გზაზე მათ ირანიც ჩამოიცილეს, რომელიც ხანგრძლივი წინააღმდეგობის გაწევის შემდეგ, იძულებული გახდა მთელს ამიერკავკასიაზე ოსმალეთის უფლება ეცნო (1590 წ.). კასპიის ზღვაზე გასვლის შემდეგ, თურქებს რეალური შესაძლებლობა გაეხსნათ თავდაპირველ სამშობლოსთან — შუა აზიასთან კავშირის გაბმისა, „რის შემდეგაც ისინი ადვილად შეძლებდნენ ხელთ ეგლით ვოლგა-ასტრახანის მაგისტრალი, ეს კი რუსეთის წინააღმდეგ აშკარა გამოსვლას ნიშნავდა“ (შ. ლომსაძე, სამცხე-ჯავახეთი, თბ., 1975, გვ. 35). ასე რომ, მეგობრული ურთიერთობის დამყარება და საერთო მტრის წინააღმდეგ გაერთიანება როგორც საქართველოს, ასევე რუსეთის ინტერესებშიც შედიოდა.

ჯერ კიდევ მე-16 საუკუნის 80-იანი წლებიდან თურქები თვლიდნენ, რომ სამცხე-საათაბაგოს ვასალური დამოკიდებულება ოსმალთა სახელმწიფოზე, რაც პოლიტიკურად მოხარკეობით გამოიხატებოდა, რეალობას საკმარისად არ ასახავდა და დაპყრობილი სამხრეთ საქართველოს სრულად შემოერთების საქმეს შეუდგნენ, რასაც შედეგად მისი სამხედრო ერთეულებად დანაწილება, სამამულო სოციალურ-ეკონომიკური წყობის მოშლა და სანაცვლოდ თურქული სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობის შემოღება-დანერგვა მოჰყვა. მართალია, 1628 წლამდე სამცხე-საათაბაგო ირანსა და ოსმალეთს შორის ისევ ხელიდან ხელში გადადიოდა, მაგრამ ოსმალებმა ჩილდირის ვილაიეთის (ისტორიული მესხეთის) ბეგლარ-ბეგად გამაჰმადიანებული ჯაყვლების შთამომავალი ბექას, შემდეგში საფარ-ფაშად წოდებულის დანიშვნის შემდეგ მესხეთში ფეხი მკვიდრად მოიკიდეს და ქვეყნის გადაგვარება-გათურქების პროცესი მნიშვნელოვნად დააჩქარეს. რეალური პოლიტიკური ვითარება ირანთან 1639 წელს დადებული

ზავით გაფორმდა. აქედან მოყოლებული, უწინარესად შინა გამცემთა და მოღალატეთა „მოღვაწეობის“ შედეგად პოლიტიკურად დაშლილი საქართველო ვერცერთხელ ვერ გაიმართა წელში, ისე რომ, მესხეთის დაბრუნებაზე ფიქრი და ოცნება რეალობად ექცია, მით უმეტეს, რომ მე-17 საუკუნიდან მოყოლებული აღმოსავლეთ საქართველოს ახალი უბედურება დაატყდა თავს მეზობელი ლეკების სახით. სამუშაოს მძებნელი ლეკი აბრაგებისათვის სულერთი იყო, რომელი ძალა დაიქირავებდა, მათთვის მთავარი ფული იყო, რომლის შოვნისთვის ყველაზე ხელსაყრელ საშუალებად ბრძოლასა და ტყვეთა გაყიდვას თვლიდნენ. ლეკთა ბელადები ერეკლე მეფეს მიმართავდნენ: ჩვენ გვირჩევნია თქვენ დაგვიქირაოთ და თქვენს მტრებს მიგვისიოთ, ვიდრე თქვენმა მტრებმა დაგვიქირაოს და თქვენი ქვეყანა გვანადგურებინოსო, მაგრამ სამწუხაროდ ქართველ მეფეებს, ათასგზის დარბეული და გაძარცვული ქვეყნის პატრონებს, სწორედ ფული არ გააჩნდათ. ერეკლე მეფის ისტორიკოსი ომან მდივანბეგი მის შესახებ ამბობს: „არა აქენდა პირდაპირი ძალი, არცა ჯარითა, არცა ხაზინითა და თვინიერ სიმხნისა კიდევ არა რაი აქენდაო“. სამაგიეროდ, ამ გასაოცარი მხნეობისა და ქვეყნის ერთგულებისათვის დიდ მეფეს უფალი წყალობდა და სასწაულებრივად აძლევდა ძალას ყოველი მხრიდან შემოსეული მტრებისათვის პასუხი ღირსეულად გაეცა.

ასეა თუ ისე, გამაჰმადიანებული, თანაც სუნიზმის მიმდევარი ლეკები ქართულ სოფლებს თავს ჯგუფ-ჯგუფად ესხმოდნენ, აწიოკებდნენ, მინდვრებში მომუშავე ადამიანებს ატყვევებდნენ და ყირიმსა და თურქეთში ჰყიდდნენ. მე-18 საუკუნეში თურქების ხელშეწყობით ლეკმა აბრაგებმა ახალციხეში დაიდეს ბინა და ქვეყანა თითქმის რკალში მოაქციეს. ქვემო ქართლის მოოხრების შემდეგ, როცა უკვე „არღარა იპოვებოდა შენობა ქართლსა შინა“, ლეკებმა სათარეშო ასპარეზად სამცხე-ჯავახეთი გაიხადეს და ისედაც გაწამებული მხარე სულ „წაახდინეს“.

საქართველოს ისტორიაში ქართლის განსაკუთრებულ როლზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ასეთ უმძიმეს ვითარებაშიც კი, ქართლს, რომელიც თვითონაც სპარსეთის მოხარკე ვასალი იყო, მცდელობა არ დაუკლია თურქებისაგან მესხეთის გამოხსნისათვის. მიზნის მისაღწევად ქართლის მეფეები ირან-თურქეთს შორის არსებულ პოლიტიკურ-სარწმუნოებრივ შუღლს იყენებდნენ და ირანის მხარეს იჭერდნენ, მაგრამ თანდათან რწმუნდებოდნენ, რომ ამ გზით სანუკვარ შედეგს ვერ მიაღწევდნენ, რადგან ზავის დადებისას ირანი ქართლის

ინტერესებს არასოდეს ითვალისწინებდა.

1762 წელს გაერთიანებული ქართლ-კახეთის მეფედ ერეკლეს გამოცხადებისას ყველაზე მძიმე მდგომარეობაში ოსმალთა უღელქვეშ მყოფი მესხეთი იმყოფებოდა, რომელიც დედა-სამშობლოს სარწმუნოებრივადაც და კულტურულადაც საბოლოოდ შორდებოდა; ამიტომ დიდი მეფის პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ საკითხად ტყვეობიდან იმ მხარის გამოხსნა გახდა, საიდანაც თავის დროზე საქართველოს გაერთიანება და კულტურული აღმავლობა დაიწყო. რადგან საკუთარი ძალებით ამ მტკივნეული საკითხის გადაჭრა შეუძლებელი იყო, მეფე ერეკლე ერთმორწმუნე რუსეთთან კავშირის დამყარების გზას დაადგა, რაც შექმნილ ვითარებაში მართლაც ერთადერთი სწორი გადაწყვეტილება იყო.

XV-XVII საუკუნეების მოვლენათა დაწვრილებითი ანალიზის შედეგად სრულიად მართებულად ასკვნის შოთა ლომსაძე: „ქართველი პოლიტიკოსები მიხვდნენ, რომ ირანი მოკავშირედ არ გამოდგებოდა, ხოლო ქართულ სამეფოებს საკუთარი ძალებით ამის გაკეთება არ შეეძლოთ“ (სამცხე-ჯავახეთი, გვ. 60). ჩვენი მხრიდან მხოლოდ იმას დავამატებდით, რომ მაჰმადიანთა რკალში მოქცეულებს და მათთან ყოველდღიური ბრძოლით სისხლდაცლილებს, მალე ძალა არა დაკარგული მხარეების დასაბრუნებლად, არამედ საკუთარი თავის დასაცავადაც აღარ ეყოფოდათ. ამ ვითარებაში რა უნდა ექნათ ქართველ მეფეებს, გულხელდაკრეფილებს მშვიდად ეყურებინათ, როგორ თვალსა და ხელს შუა ილუოდა ქართველი ერი თუ გამოსავალი მოეძებნათ? იმერეთისა და ქართლ-კახეთის მმართველებმა გამოსავლის მოძებნა ამჯობინეს და ამჯერად იმედის თვალი სრულიად მართებულად ერთმორწმუნე რუსეთს მიაპყრეს.

პირველი შედეგი რუსეთთან გაცხოველებული ურთიერთობისა 1769 წლის შემოდგომაზე დარიალის გზით საქართველოში გენერალ ტოტლებენის მეთაურობით რუსთა მცირე რაზმის შემოსვლა იყო. ახლა დაწვრილებით თხრობას იმისა, რაც ცნობილი ასპინძის ბრძოლას უძღვრდა წინ, აღარ შევუდგებით და მკითხველის ყურადღებას უფრო საინტერესო დეტალებზე შევაჩერებთ. გენერალი ტოტლებენის მიერ ბრძოლის ველის მიტოვებას ხშირად იხსენიებენ, მაგრამ არ მახსენდება ვინმეს ხშირად ან თუნდაც იშვიათად ეხსენებინოს, ასპინძის ბრძოლაში მებრძოლი მხარეები ეთნიკურად და სარწმუნოებრივად ვისგან შედგებოდნენ, სახელდობრ, ვინ მოისურვა ქართველთა ლაშქრის ამოწყვეტა და თვით სახელოვანი მეფის გაწირვა.

საქმე ისაა, რომ ქართველთა საპირისპიროდ ძირითად ქართველებივე იდგნენ, ოღონდ გამაჰმადიანებულები, რაც სრულიად დასაბუთებული აქვს შოთა ლომსაძეს წიგნში „სამცხე-ჯავახეთი“: „ეს იყო ძირითადად ახალციხის საფაშოში შეკრებილი ადგილობრივი ლაშქარი, რომელთა უმრავლესობა გამაჰმადიანებული მესხებისა და ლაზებისაგან შედგებოდა“ (გვ. 77), — ასკენის იგი. საბედნიეროდ, ეს უთანასწორო ბრძოლა, მეფე ერეკლეს გენიალური სამხედრო ნიჭისა და სიმამაცის წყალობით, მეფის ლაშქარმა მოიგო, მაგრამ ვინ დაამარცხა? — ძმები, რომელთაც ძალით თავსმოხვეული რელიგია ეთნიკურ ერთობაზე ძალა დააყენეს და თავიანთი ჯიშისა და მოღმის ძმებს, რომელნიც დედასამშობლოში მათ დასაბრუნებლად მზად იყვნენ სიცოცხლე გაეწირათ, სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაუპირისპირდნენ.

ეს ფაქტი ხაზგასმით არა მათ მიმართ საყვედურის გამოსახატავად წარმოადგინეთ, რადგან რელიგიური ფანატიზმით დაბრმავებულებს გააზრებული არ ჰქონდათ ვის ებრძოდნენ, არამედ რათა დღევანდელ საქართველოში შექმნილი პოლიტიკური ვითარების საფუძვლიანად გაანალიზება შეეძლოთ და მწვავე პრობლემათა გადასაჭრელად (მაგ., ე.წ. თურქი მესხების მესხეთში დაბრუნების საკითხი), რაც შეიძლება, სწორი გზა დაესახოთ.

